

Από την εφημερίδα *Η Καθημερινή* (Κυριακή 28 Δεκεμβρίου 2008)

Ο Άθως στον Μεσοπόλεμο

Οι συνθήκες που έθεσαν τα θεμέλια της σύγχρονης Αγιορείτικης Πολιτείας

Του Νίκου Παπαχρήστου

Δημήτριος Μουζάκης

Το Άγιον Όρος κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου

εκδ. Σάκκουλα

Στις 2 Νοεμβρίου 1912, ημέρα Παρασκευή, η Αθωνική Χερσόνησος καταλήφθηκε από αγήματα του ελληνικού Στόλου. Οι αξιωματικοί και οι απλοί ναύτες που αποβιβάστηκαν στο Περιβόλι της Παναγιάς έγιναν δεκτοί με ενθουσιασμό και ανακούφιση, ως ελευθερωτές, από τους Αγιορείτες.

Η πλειοψηφία των μοναχών, πλην των Ρώσων, πανηγύριζε για το τέλος της αλλόθρησκης οθωμανικής κατοχής και κυρίως για την –αυτονόητη για τους Έλληνες– προοπτική ενσωμάτωσης του Αγίου Όρους στον εθνικό κορμό. Ωστόσο, η *de jure* αναγνώριση της ελληνικής κυριαρχίας στον Άθω, που αρχικά επιχειρήθηκε να αποτραπεί από άλλα ορθόδοξα κράτη, έγινε το 1919 με τη Συνθήκη του Νεϊγύ και οριστικά το 1920 με τη Συνθήκη των Σεβρών. Η τελευταία, που αποτελούσε την κορυφαία διπλωματική επιτυχία του Ελευθερίου Βενιζέλου, αναγνώρισε ρητά την εδαφική και προσωπική κυριαρχία της Ελλάδας επί του Αγίου Όρους. Ουσιαστικά, η Συνθήκη των Σεβρών έβαλε τέλος σε αλλότριες επιδιώξεις διεθνοποίησης του Άθω και έδωσε τη δυνατότητα στο ελληνικό κράτος και στην Ιερά Κοινότητα να εργασθούν για την παγίωση και θεσμοθέτηση του νομικού καθεστώτος του Αγίου Όρους και τη σχέση του με την Πολιτεία, καθώς επίσης και για τον καθορισμό μιας σειράς κανόνων που αφορούν την εσωτερική οργάνωση της Μοναστικής Κοινότητας. Για τα επόμενα 20 χρόνια, μέχρι το 1941, η Ιερά Κοινότητα και το Άγιον Όρος θα κληθούν να αντιμετωπίσουν μια σειρά κρίσιμων ζητημάτων που άπτονται των σχέσεων με την Πολιτεία αλλά και με την πνευματική τους Αρχή, το Οικουμενικό Πατριαρχείο, και κυρίως αναφορικά με την παρουσία και τις επιδιώξεις των αλλοεθνών μοναχών που εγκαταβιώνουν στο περιβόλι της Παναγιάς.

Πλήθος αρχειακών πηγών

Αυτή η περίοδος, που παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον και μέχρι σήμερα έχει εξετασθεί αποσπασματικά, αποτελεί το αντικείμενο της εμπειριστατωμένης μελέτης του Δημητρίου Μουζάκη, που κυκλοφόρησε πρόσφατα. Η μεσοπολεμική περίοδος, όπως επισημαίνεται, «είναι μεστή γεγονότων και εξελίξεων τόσο στο ευρύτερο ιστορικό πολιτικό και διπλωματικό πεδίο, όσο και στο στενότερο αγιορείτικο, που έθεσαν τις βάσεις και σημάδεψαν τη σύγχρονη Ιστορία του έως τις ημέρες μας». Πράγματι, μέσα από τις σελίδες της μελέτης αναδεικνύεται ο πλούτος των στοιχείων που συγκέντρωσε ο συγγραφέας κατά τη διάρκεια της διεξοδικής έρευνάς του στο αρχειακό υλικό του υπουργείου Εξωτερικών, του Οικουμενικού Πατριαρχείου, του υπουργείου Γεωργίας, των Αγιορείτικων Μονών Βατοπεδίου, Κουτλουμουσίου, Φιλοθέου και Καρακάλλου, καθώς και στα Βρετανικά Εθνικά Αρχεία του Foreign Office.

Σημειώνεται πως το αρχαιακό υλικό που περιλαμβάνεται στη μελέτη, ανέκδοτο και άθικτο από κάθε έρευνα που δημοσιεύθηκε έως σήμερα, έρχεται να αποκαλύψει και πολλές άγνωστες πτυχές της αγιορείτικης ιστορίας. Ο συγγραφέας δεν περιορίζεται στην παράθεση των ιστορικών στοιχείων αναφορικά με τη σύνταξη του Καταστατικού Χάρτη του Αγίου Όρους, το 1924, και της κύρωσής του, νομοθετικά, το 1926 και της συνταγματικής κατοχύρωσης του πολιτικού και διοικητικού καθεστώτος του με τα Συντάγματα του 1926 και του 1927. Δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο πολιτικό και ιστορικό περιβάλλον που έγιναν αυτές οι εξαιρετικά σημαντικές διεργασίες, ενώ πραγματοποιεί και μια κριτική μελέτη του τρόπου με τον οποίο άσκησαν την εξουσία τους και συνεργάστηκαν οι τρεις κύριοι θεσμικοί πόλοι εξουσίας στο Άγιον Όρος, τα όργανα της αγιορείτικης αυτοδιοίκησης, το ελληνικό κράτος και το Οικουμενικό Πατριαρχείο, καθώς και για τις δυναμικές, τις αντιθέσεις και τις ισορροπίες που αναπτύχθηκαν μεταξύ τους. Ταυτόχρονα, με αφορμή το καθεστώς των εξαρτηματικών μοναχών ο συγγραφέας εξετάζει το κατά πόσον υφίστατο στο Άγιον Όρος κάποια διοικητική και οικονομική ελίτ και αν η συμπεριφορά της δημιούργησε κοινωνικές αντιθέσεις και συγκρούσεις.

Το απαραβίαστο

Στο πλαίσιο αυτό αντικείμενο ενδελεχούς έρευνας του συγγραφέα αποτέλεσε το πώς εξασφαλίστηκε το απαραβίαστο του προνομιακού αγιορείτικου καθεστώτος, πώς εφαρμόστηκαν μια σειρά από οικονομικές και φορολογικές ρυθμίσεις, πώς το ελληνικό κράτος εκδήλωσε την πρόνοιά του για το Άγιον Όρος, ποιες ήταν οι διαχειριστικές δυνατότητες των Μονών και ποιες ήταν οι επιπτώσεις όλων αυτών στην πορεία και την ανασυγκρότηση της Μοναστικής πολιτείας. Παράλληλα, φωτίζει και το ευαίσθητο «Μετοχικό ζήτημα» που οι προεκτάσεις του συνδέονται και με την «υπόθεση Βιστωνίδα» που συγκλονίζει τους τελευταίους τρεις μήνες την πολιτική ζωή αλλά και το Άγιον Όρος. Υπενθυμίζεται ότι η ανάγκη αποκατάστασης των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής οδήγησε το ελληνικό κράτος να προβεί και στην απαλλοτρίωση του μεγαλύτερου μέρους της αγιορείτικης κτηματικής περιουσίας εκτός του εδάφους του Άθω. Ο συγγραφέας παρουσιάζει τις αντιπαραθέσεις μεταξύ Ιεράς Κοινότητας και ελληνικού κράτους, τις συνέπειες και τους κινδύνους που απέρρεαν από αυτές, καθώς και τις ρυθμίσεις στις οποίες προχώρησαν οι ελληνικές κυβερνήσεις για την επίλυση του προβλήματος και οι ευεργετικές επιπτώσεις που είχαν αυτές για την προοπτική του Αγίου Όρους. Μεταξύ άλλων θεμάτων εξετάζεται το κίνημα των Ζηλωτών, η αντίδραση των αλλοεθνών μοναχών στο πολιτικό και διοικητικό καθεστώς του Όρους, αλλά και οι πρωτοβουλίες του ελληνικού κράτους για την αντιμετώπισή τους.